

УДК 336.227.3: 336.02

Черленяк І.І.*доктор наук з державного управління,
професор кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту
Ужгородського національного університету***Дюгованець О.М.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту
Ужгородського національного університету*

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИМІРИ МІЖНАРОДНОГО ОФШОРНОГО БІЗНЕСУ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

У статті проаналізовано виміри «ефективності» офшорних зон, розглянуто інструменти, яким користується фінансовий капітал у глобальному масштабі. Досліджено концептуальні основи виникнення і поширення офшорного бізнесу крізь призму світового досліду. Здійснено класифікацію офшорних зон та аналіз мотиваційних моторів руху капіталів «до» і «через» офшори. Аналізуються проблеми, які виникають внаслідок зростання частки офшорної компоненти в глобалізованій економіці.

Ключові слова: глобалізаційні виміри, офшорний бізнес, офшорні зони, інформаційна епоха, податкові гавані, секретні юрисдикції.

Черленяк И.И., Дюгованец О.М. ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫЕ ИЗМЕРЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ОФШОРНОГО БИЗНЕСА В ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭПОХУ

В статье проанализированы измерения «эффективности» офшорных зон, рассмотрены инструменты, которыми пользуется финансовый капитал в глобальном масштабе. Исследованы концептуальные основы возникновения и распространения офшорного бизнеса сквозь призму мирового опыта. Осуществлена классификация офшорных зон и анализ мотивационных моторов движения капиталов «до» и «через» офшоры. Анализируются проблемы, возникающие вследствие роста доли офшорного компонента в глобализированной экономике.

Ключевые слова: глобализационные измерения, офшорный бизнес, офшорные зоны, информационная эра, налоговые гавани, секретные юрисдикции.

Cherlenyak I.I., Diugowanets O.M. GLOBALIZATION MEASUREMENTS OF INTERNATIONAL OFFSHORE BUSINESS IN THE INFORMATION AGE

The paper analyzes the measurements of the offshore zone effectiveness and considers the instruments used by financial capital on a global scale. The conceptual bases of emergence and spread of the offshore business are examined in the light of the world experience. The work presents the classification of the offshore areas and analysis of the motivational capital flow motors «to» and «through» the offshores. The problems that arise from the growing share of the offshore component in the globalized economy are analyzed.

Keywords: globalization measurements, offshore business, offshore areas, information age, tax heaven, secret jurisdiction.

Постановка проблеми. Сучасний офшорний бізнес уже сформувався як складний і багатограний процес-структура. Сьогодні у його схемах використовують як класичні офшори, так і країни з досить високою прозорістю бізнесу, які надають лише певні «замасковані» привілеї для нерезидентів. З точки зору інтересів економічної динаміки вітчизняних фірм та перспектив підвищення конкурентоспроможності національної економіки, актуальним є вивчення різних аспектів функціонування та тенденцій розгортання міжнародного офшорного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на стрімкий розвиток міжнародного офшорного бізнесу у багатьох країнах світу, дослідження вищезазначеної проблематики в останні роки є актуальним як для зарубіжної, так і для вітчизняної науки. Теоретичні основи функціонування і розвитку офшорного бізнесу в умовах глобалізації розглядали у своїх роботах В.А. Вергун [1], Ф.Р. Лейн (Philip R. Lane) [3], Г.М. Мілесі-Феретті (Gian Maria Milesi-Ferretti) [3], О.І. Ступницький [1] та інші.

Серед вчених, які досліджували взаємозв'язок фінансової глобалізації з міжнародним офшорним бізнесом, перш за все, заслуговують уваги праці таких вчених, як О.В. Клімовець [5], К. Джоніл (Kim Jong-il) [10], О. Ерлов (Oliver Arlow) [10]. У роботах П.Дж. Кейна (P. J. Cain) [12], М. Фути (Michael Foot) [14], А.Г. Хопкінса (A.G. Hopkins) [12], Н. Шексона [8] аналізуються тенденції, основні напрями, пріоритети і інструменти стимулювання офшорного бізнесу в окремих офшорних центрах й світі загалом. Крім

того, дослідження й аналіз офшорів з точки зору використання й організації бізнесу в податковому плануванні були розглянуті у працях А.В. Єрицяна [6], Л. Кабіра [7], Р. Мирфі (Richard Murphy) [13], Р. Пелена (Ronen Palan) [13], К. Чевеньо (Christian Chavagneux) [13]. Особливості функціонування сучасних офшорних зон і територій у різних сегментах світового господарства знайшли відображення у працях Д. Кара (Dev Kar) [21], Є. Корнеева [15], М.В. Корольова [9], Д.К. Сміта (Devon Cartwright Smith) [21], Н. Шексона [8]. Специфіка використання офшорних компаній у фінансових і торговельно-економічних операціях висвітлено у роботах А. Апель [4], М.В. Корольова [9], Р. Пелена (Ronen Palan) [2] та інших.

Разом з тим у науковій економічній літературі, по суті, немає цілісного дослідження проблем, пов'язаних із стрімким зростанням тяжіння до офшорного бізнесу економічних агентів резидентів країн з перехідною економікою. Мало робіт присвячено аналізу мотиваційної бази діяльності (або бездіяльності) національних та міжнародних інституцій в умовах сучасного інформаційного за технологічним рівнем суспільства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Основна кількість авторів робіт присвячених офшорному бізнесу приділяє увагу дослідженню інструментів, які дозволяють фірмам проводити політику так званої податкової оптимізації. Недостатня увага присвячена дослідженню міжнародного бізнесу саме як складної системи. Суперечливої системи, що

має різні виміри своєї доцільності, ефективності та масштабності.

Метою роботи є аналіз тих вимірів існування складної системи офшорного бізнесу, який дозволяє йому відтворюватися як організаційний, економічний та глобалізаційний феномени, виявлення проблем, які виникають за рахунок зростання частки офшорної компоненти в глобалізованій економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значним, якщо не визначальним фактором сучасного економічного розвитку є діяльність економічних агентів особливо великих масштабів. Як правило, вони набувають тих ознак, які закріплюються за поняттям транснаціональної компанії (ТНК). ТНК за фінансовою, технологічною потужністю часто співрозмірні із національними економіками. Останніми роками потужність ТНК набуває значущості і у політичному вимірі. ТНК, як правило, пов'язують із міжнародною географічною протяжністю, із певною галуззю або сукупністю галузей реальної економіки. Проте сьогодні вслід за ТНК і фінансовий сектор світової економіки міняє свої масштаби та сфери діяльності для «самозбагачення». Як наслідок, характерною рисою сучасної фінансової глобалізації стало зростання масштабів міжнародного офшорного бізнесу, який взаємодіє як із операційною діяльністю ТНК, так із операційною діяльністю сегментів фінансового сектора економіки.

Аналітики стверджують, що майже половина світового руху капіталів у прямій і позиковій формі вже наприкінці ХХ століття проходила через офшорні компанії. Фірми та громадяни близько половини кількості держав світу [1, с.13] «працювали» з офшорами. Більше половини всіх банківських активів і третина прямих інвестицій, які багатонаціональними корпораціями зроблено за кордоном [2, с. 32], афілійовані з офшорами. Приблизно 85% міжнародного банкіngu та емісії облігацій відбувається на так званому своринку, що не має державної приналежності офшорній зоні. За оцінками, виконаними в 2013 році Міжнародним валютним фондом, тільки баланси дрібних острівних фінансових центрів склали в цілому 18 трильйонів доларів, а ця сума дорівнює приблизно третини світового ВВП [3]. Ці дані розкривають економічний та фінансовий виміри масштабів офшорного бізнесу.

Для розуміння напрямів впливу офшорів на світову економіку та на національні економіки важливим науковим та практичним завданням є всебічний аналіз системних зв'язків окремих географічно локалізованих офшорних зон (офшорні центри) та дослідження економічної, фінансової, технологічної, мотиваційної природи цих зв'язків. Зрештою цікавим є і зворотна задача: які економічні агенти, законодавчі та політико-правові інституції є прямими та опосередкованими учасниками цієї системи.

З метою глибшого розуміння економічного масштабу міжнародного офшорного бізнесу проведемо оцінку ареалу розповсюдження офшорних центрів у географічному вимірі. Згідно даних [4-6] у світі нині функціонує 40-45 класичних офшорів, а з урахуванням тісно пов'язаних із ними держав їх загальна кількість становить близько 100 [7, с. 3].

Умовно їх можна поділити на чотири групи. По-перше, це європейські податкові гавані. По-друге, британська офшорна мережа, центр якої знаходиться в місті Лондон, і її офшори охоплюють весь світ, а кордон приблизно відповідає межам колишньої Британської імперії. По-третє, офшори, які входять в зону впливу США. По-четверте, території, що не під-

даються класифікації і ті, які не можна віднести до попередніх груп, наприклад, Сомалі і Уругвай, адже їм поки не вдалося досягти успіху [5,8].

Перша група офшорів представлена європейськими офшорами. Так, банкіри Женеви таємно зберігали гроші часто воюючих між собою європейських еліт в меншій мірі з ХVIII століття. Як складова європейської фінансової системи офшори почали виникати в роки Першої світової війни, коли уряди воюючих країн різко підвищили податки, щоб оплачувати військові витрати, й значна частина фірм активно почала шукати шляхи уникнення надмірного оподаткування. Подальший розвиток офшорів, як особливо сегменту фінансової системи, відбувся в 30-х роках ХХІ століття, коли в 1934 році набув чинності швейцарський закон про банківську таємницю, який робить перше ж порушення конфіденційності кримінальним злочином; а вже з 1929 року Люксембург спеціалізується на певних типах офшорних корпорацій [9, с.13]. Й він сьогодні є однією з найбільших податкових гаваней світу. Джерела вказують, що Кім Чен Ір – «керівник» Північної Кореї – приховав у Європі (насамперед у Люксембурзі) приблизно чотири мільярди доларів, виручених від продажу ядерних технологій і наркотиків, страхового шахрайства, підробок грошей і застосування примусової праці [10].

Інша велика податкова гавань в Європі – Нідерланди. Через її офшорні компанії в 2008 році пройшло близько 18 трильйонів доларів, що у двадцять разів перевищує ВВП самої країни [11].

Австрія і Бельгія теж є важливими зонами банківської таємниці в Європі, хоча Бельгія у 2009 році пом'якшила законодавство про банківську таємницю. Активно відіграють роль податкових гаваней «карликові» європейські держави (найвідоміші серед них – Ліхтенштейн і Монако), але час від часу яскраво заявляють про себе специфічні зони на зразок Андорри або португальського острова Мадейри, який нещодавно опинився замішаним в скандалі про хабарі, сплачуваних великими американськими нафтовими компаніями в Нігерії [5, с. 8].

Друга група офшорів, що включає майже половину всіх секретних юрисдикцій світу, вважається найбільш значною. Це вже податкове мегасховище дещо іншої – мереживної природи. Ця багатопарова мережа сплетена з безліччю податкових гаваней, і всі нитки її сходяться в одній точці – Лондоні, столиці колись найбільшої імперії, який наразі став центром найважливішої ланки глобальної системи офшорів [12].

Зупинимось на трьох найважливіших нашаруваннях британської офшорної мережі. До двох внутрішніх пластів відносяться: Джерсі, Гернсі і острів Мен, тобто коронні володіння; та заморські території Великобританії, по суті, її підконтрольні (наприклад, Кайманові острови), де тісно переплітаються середньовічне політичне життя й найсміливіша система податкового планування. Третій, зовнішній, пласт становить досить строкате накопичення податкових гаваней (подібні Гонконгу), які не знаходяться під безпосереднім британським управлінням, проте мають сильні – як історичні, так і нині діючі – зв'язки з Великобританією і власне Лондоном. Більше третини всіх міжнародних банківських активів, за оцінками, наведеними в авторитетному дослідженні, припадає на цю групу британських офшорів. Додайте до цього активи, зосереджені в Лондоні, – і загальна сума складе майже половину банківських активів [13, с. 9]. За оцінками авторів дослідження на частку залежних від Великобританії і заморських тери-

торій, доповнених колишньою імперією, приходиться близько 37% всіх банківських запасів і 35% всіх банківських активів; на частку лондонського Сіті приходиться 11%.

Широко розгалужена та глибоко ешелонована мережа офшорів виконує кілька завдань. По-перше, відкриває Лондону доступ до будь-якої точки земної кулі і забезпечує вселенський розмах його діяльності. Розсіяні по всьому світу британські податкові гавані вистежують і привертають міжнародний капітал, які потоком прямують у сусідні юрисдикції або з них. Значна частина залучених грошей і бізнесу, пов'язаного з управлінням ними, потім потрапляють до Лондона. По-друге, британська павутина дозволяє місту, з одного боку, брати участь в угодах, швидше за все заборонених в самій Великобританії, а з іншого – забезпечує лондонським фінансистам ту саму дистанцію, яка необхідна, щоб правдоподібно заперечувати будь-яку причетність до зловживань. Офшорна британська павутина представляє собою ще й мережу з відмивання грошей. До моменту, коли ці гроші потрапляють в Лондон (найчастіше минувши кілька проміжних юрисдикцій), то вони вже дочиста відмиті. Крім того, павутина служить своєрідним сховищем. Якщо всі офшорні активи текли б відразу безпосередньо до Лондона і залишалися там, то такий приплив коштів призвів би обмінний курс британської валюти до повного хаосу, адже у Лондон і так надходить дуже багато активів, що завдає величезної шкоди фінансовій системі. Капітали з коронних володінь (володіння Великобританії, що не входять до складу Сполученого Королівства, ніколи не мали статусу її колоній, а значить, не є її заморськими територіями) та інших місць консолідується на національних рахунках Великобританії, і таке положення створює зовні привабливу, але насправді досить похмуру картину фінансового становища країни

Розглянемо більш детально ешелованість рівнів англійської павутини. Внутрішній перший пласт британської офшорної павутини складають три коронних володіння. Насправді управляються вони Великобританією і отримують від неї підтримку, однак користуються достатньою незалежністю [14].

Внутрішній другий пласт британської офшорної павутини складають заморські території – чотирнадцять останніх форпостів колишньої Британської імперії. Їх населення в сукупності дорівнює чверті мільйона чоловік, і саме на цих територіях розташовані найбільш засекречені юрисдикції Кайманові, Бермудські, Британські Віргінські острови, острови Теркс і Кайкос і, нарешті, Гібралтар. Сім заморських територій Великобританії, включаючи Фолклендські острови і Британську територію в Антарктиці, податковими гаванями не являються. Острів Вознесіння, де розташовані надсекретні американські та британські військові бази, служить базою для проектування британської могутності за кордоном [15, с. 45].

Подібно коронних володінь заморські території мають тісні, хоча й специфічні відносини з Великобританією. Кайманові острови – п'ятий за величиною фінансовий центр світу. Там зареєстровані 80 тисяч компаній, понад три чверті хедж-фондів світу, а на депозитах зберігаються 1,9 трильйона доларів – у чотири рази більше, ніж у банках Нью-Йорка [16]. Роль Великобританії в управлінні цими територіями – досить неоднозначна, хоча все ще визначальна, адже країна служить фундаментом, що забезпечує, з одного боку, захист світовому капіталу, з іншого – опору офшорному бізнесу заморських територій.

Зовнішній, третій, пласт британської павутини

складають Гонконг, Сінгапур, Багамські острови, Дубай і Ірландія. Ці країни, при повній формальній незалежності, тісно пов'язані з Лондоном. Існують і інші, більш дрібні держави, як, наприклад, Вануату в південній частині Тихого океану, де в 1971 році, за дев'ять років до надання країні формальної незалежності, британський уряд заснував невеликий офшорний центр. Однак варто зауважити, що навіть до сьогодення дня продовжують виникати все нові і нові офшорні зони. Причому часто в сумнівних в політико-правовому сенсі та в сенсі фінансової добродієності. Наприклад, Гана, яка на сьогодні є нафтовидобувною африканською країною з високим рівнем корупції британського банку Barclays Bank, впровадило офшорне законодавство для створення нової «забезпечуючої секретності» юрисдикції на своїй території. Незважаючи на те, що більшість колишніх британських колоній в Африці, Індії та інших частинах світу політично незалежні, Великобританія – на відміну від Франції – зуміла зберегти механізми контролю над величезними потоками багатств, що приходять в африканські країни і що йдуть з них, і здатна брати участь в їх русі і розподілі, але робить вона це таємно [17].

Третя група офшорів знаходиться в США, де податкові гавані в ХХ ст. викликали значнішу протидію, ніж у Великобританії. Це пов'язано з тим, що в Лондоні придушували в зародженні будь-який внутрішній опір до своєї всесвітньої офшорної політики. Державна влада США намагалася знищити офшори та пов'язані з ними податкові зловживання щонайменше з 1961 року, коли президент Кеннеді попросив конгрес прийняти такі закони, які «стерли б з лиця землі» ці податкові гавані [18]. У 2008 році Барак Обама (до президентства) став одним з ініціаторів законопроекту про боротьбу зі зловживаннями в податкових гаванях. Сьогодні позиція уряду США дещо видозмінилася у цьому питанні.

Треба зауважити, що з часу Кеннеді категорична позиція США протидії у формі заборони офшорів у цілому зазнала змін. Від прямої протидії податковим гаваням уряд перейшов до половинчатої політики: «Якщо не вдається з ними впоратися, то треба до них приєднуватися». Показовим для сучасного розвитку економіки України є старий «аналоговий» досвід американських бізнесменів. Вони, ще з 1960-х років, щоб обійти діючі в США правила і ухилитися від податків, переводили капітал в офшорні зони. Спочатку лондонського грошового ринку, потім внутрішньої британської мережі, а потім зовнішньої. Це в кінцевому рахунку допомогло не тільки обійти жорсткі норми американського фінансового регулювання, але й поступово відновити свою міць, владу і вплив на політичну систему США. А починаючи з 1980-х років – перетворити саму Америку в країну, яка, за деякими показниками, нині є найважливішою податковою гаванню в світі [19].

Як в умовах інформаційної епохи організований квазіофшорний та офшорний бізнес у США? Це важливе питання, оскільки економічна, фінансова та політична системи США здійснюють стабілізуючий чи дестабілізуючий, стимулюючий чи гальмуєчий вплив на динаміку економічних агентів усіх масштабів усього світу. Відповідно до даних [8;11;15] система організації офшорного, квазіофшорного та афільованого з офшорами бізнесу у США трьох рівнева.

Перший рівень – федеральний: уряд країни з метою залучення грошей іноземців в офшорному стилі обіцяє ряд податкових пільг, дотримання таємниці і відповідні закони. Наприклад, американські банки

можуть в законному порядку приймати гроші, отримані від деяких злочинів (правда, якщо вони вчинені за кордоном) – на зразок розпорядження краденим майном. Банки укладають особливі угоди, які гарантують, що особистість іноземців, що розміщують свої кошти в США, не буде розкрита.

Другий рівень становлять окремі штати, що пропонують свої офшорні притулки. Наприклад, в штаті Флорида зберігає свій капітал латиноамериканська еліта, тому в США багато захищених секретністю грошей, які отримані завдяки ухиленню від податків і інших злочинів, скоєних в країнах Латинської Америки. Історично відомо, що у банках Флориди довга історія ухиляння фінансів бандитів і наркоторговців. Часто ці гроші приходять завдяки складним партнерським відносинам американських банків з сусідніми британськими податковими гаванями, розташованими на островах Карибського моря. Менші штати, як Вайомінг, Делавер і Невада, пропонують дуже дешеві і ефективні форми майже нерегульованої корпоративної секретності, які залучають величезні обсяги злочинних грошей і навіть капітал терористів з усього світу.

Третій рівень – мережа дрібних заморських офшорів. Американські Віргінські острови, «острівна територія», має заплутані конституційні відносини з США, що нагадують відносини Великобританії з її офшорними територіями. Ця зона «частково входить в США, а частково не входить» і є невеликою податковою гаванню. Інша податкова гавань – Маршаллові острови, колишня колонія Японії, що знаходиться під владою США з 1947 року. Маршаллові острови забезпечують, насамперед, «зручний прапор», який, як нещодавно зауважив журнал *The Economist*, «дуже цінують судовласники за те, що він передбачає досить легку реєстрацію» [20].

Таким чином, на основі вищенаведених даних можемо зробити висновок, що в інформаційну епоху офшорний бізнес перетворився у своєрідну «економіко-фінансову та організаційно-правову» екосистему, яка перебуває у постійних адаптаційних трансформаціях. Кожна юрисдикція пропонує одну або декілька офшорних спеціалізованих послуг і привертає різні види фінансових ресурсів (навіть офшорний лізинг нафтобуринних установок). У кожній юрисдикції створена особлива інфраструктура, в яку входять висококваліфіковані юристи, бухгалтери, банківські службовці та посадові особи корпорацій, що жорстко орієнтовані на задоволення потреб своїх клієнтів. Але усі окремі юрисдикції, як правило, пов'язані між собою інформаційною системою особливої «ніпельної» природи щодо зовнішнього світу. Вони через цю інформаційну спецсистему впливають на мотиваційні механізми наявних та потенційних клієнтів офшорної системи. Вже на основі вищенаведених аргументів вимальовується картина, в якій видно, що певні фінансові кола є спільними «мажоритарними акціонерами» глобальної офшорної екосистеми. Питання в тому, хто володіє «контрольним пакетом» окремих автономних офшорних екосистем.

Офшорні зони зазвичай надають повний набір послуг – від легальних до нелегальних. «Бухгалтери» в офшорах говорять про оптимізацію оподаткування, а не про ухиляння від сплати податків: ухилення від податків рахується протизаконним умислом, тоді як відхід від податків, або мінімізація податків, є формальною легальною дією. Але офшорне оптимізування податного навантаження фактично є маніпуляцією, найчастіше здійснюваною в обхід законодавчих нормативних актів влади країни фірми-резидента. Крім

того, секретні юрисдикції мають звичай перетворювати законну з формальної точки зору, але фактично недобросовісну практику в дії, які виглядають, що не суперечать духу закону.

Нелегальна сфера охоплює: ухилення від податків через приватний банкінг, або управління активами; шахрайські трести; корпоративні таємниці; незаконне повторне виписування рахунків-фактур та інші заходи з «оптимізації податків» або «захисту активів». Зазвичай від дрібних службовців офшорних компаній приховують зміст того, що відбувається – приховування доходів та інші незаконні послуги. Тому вони можуть побачити і зрозуміти лише частину цього бізнесу.

У *легалній сфері* існує серйозна проблема, відома як подвійне оподаткування. Припустимо, багатонаціональна американська корпорація інвестує в промислове підприємство в Бразилії і отримує звітні доходи. Якщо один і той же дохід накладе податком у Бразилії та США – не враховуючи при цьому вже сплачені податки в іншій країні, – то доходи корпорації будуть обкладені податком двічі. Обійти таку незручність компаніям допомагають офшорні зони, хоча вони і не є необхідним для цього засобом: подвійне оподаткування можна усунути за допомогою відповідних договорів та податкових записів. Проблема полягає в іншому. Податкові гавані, допомагаючи з подвійним оподаткуванням, допускають ще щось інше: відбувається подвійне звільнення від податків, і корпорація не тільки ухиляється від подвійного оподаткування, вона взагалі не платить ніяких податків. Це наносить непоправні втрати темпу розвитку національних економік «наздоганяючих» країн. Зокрема, й України.

Кожна офшорна юрисдикція вже має свої установлені традиції та «укорінені» клієнтські зв'язки. Терористи або колумбійські наркоторговці, найімовірніше, використовують Панаму. У Джерсі акумулюється та «переплавляються» незаконні доходи. Бермуди спеціалізуються на офшорному страхуванні і перестраховуванні фірм, які часто приходять в цю зону, щоб уникнути оподаткування або ухилитися від сплати податків. Кайманові острови обирають хедж-фонди, використовуючи їх для законного або незаконного уникнення податків і для обходу норм фінансового регулювання. Ті ж Кайманові острови і штат Делавер постійно використовують в цілях угод сек'юритизації активів, для цього там діють спеціальні юридичні особи. У Європі улюбленими офшорними зонами є Джерсі, Ірландія, Люксембург і Лондон. Всі ці місця сьогодні є крупними секретними юрисдикціями.

До епохи глобалізації податкові гавані зазвичай були орієнтовані на сусідні з ними економічно розвинені країни. Швейцарці зосереджують свою увагу головним чином на прагнучих ухилитися від податків багатих німців, французів і італійців, тобто на жителях країн, які безпосередньо сусідять з Швейцарією і в яких говорять на трьох основних мовах Швейцарії. Монако обслуговує в основному представників французької еліти. Багаті французи та іспанці використовують Андорру, затиснуту між Францією та Іспанією. Багаті Австралії часто користуються послугами тихоокеанських податкових гаваней на кшталт Вануату. Мальта працює з грошима, незаконно отриманими в Північній Африці. Американські корпорації і американці, які володіють великими статками, віддають перевагу Панамі і офшорам Карибського моря, багаті китайці – Гонконгу, Сінгапуру і Макао тощо. Однак капітали не завжди «течуть» по очевидним

географічним маршрутами. Фірми-резиденти Росії та України ще донедавна воліли направляти брудні гроші на Кіпр, в Гібралтар і на острів Науру – ці зони мають міцні історичні зв'язки з Великобританією. Все це – сходинки, що ведуть в глобальну фінансову систему, де брудним грошам можна надати законність, перш ніж вони потраплять в основну глобальну фінансову систему через Лондон і інші місця. Значна частина іноземних інвестицій, що приходять в Китай, потрапляють туди через Британські Віргінські острови.

Деякі юрисдикції спеціалізуються на ролі гаваней-провідників (тобто «трансформерів»), де надаються специфічні послуги: там змінюють походження або характеристику капіталів, які прямують в інше місце. Такою зоною, зокрема, є Нідерланди. Наразі острів Маврикій (Індійський океан) стає новою і швидкозростаючою гаванню-провідником, через яку проходить понад 40% іноземних інвестицій до Індії. Маврикій також спеціалізується на напрямку китайських інвестицій у видобувну промисловість африканських країн [8, с. 32].

Оцінка «фінансового» масштабу системи офшорів зроблена в роботах [3,5,8,11,15]; автори вважають, що офшорна система пропускає через себе: 1) половину всіх банківських активів, 2) третину зарубіжних інвестицій, 3) великі фінансові заощадження приватних осіб.

Для розуміння «напрямку ефективності» офшор необхідно також оцінювати збитки, нанесені даною системою для національних економік та світової економіки в цілому. Нещодавно аналітичні центри та неурядові організації спробували оцінити масштаби проблеми. В агентстві Tax Justice Network в 2011 році підрахували капітал, який заможні люди тримають в офшорах. Це 15,5 трильйонів доларів – близько чверті всіх багатств світу і еквівалент всього валового національного продукту США. По податку з доходів, принесених цими засобами, втрати щорічно складають 250 мільярдів доларів, що теоретично в два-три рази перевищує весь загальносвітовий бюджет, призначений для боротьби з бідністю в країнах, що розвиваються [19]. Але це тільки недобір податків з фізичних осіб. Якщо додати сюди збитки від оборотів корпоративного ринку, складеться приблизне уявлення про масштаби транскордонних незаконних фінансових потоків.

Вважаємо, що правомірними є оцінка збитків світової економіки на основі комплексного вивчення незаконних транскордонних фінансових потоків, яка проводилася в дослідницькій організації Global Financial Integrity (GFI) під керівництвом Раймонда Бейкера за програмою Центру міжнародної політики у Вашингтоні. Згідно з оцінками GFI, даними в 2012 році, через незаконні фінансові потоки країни, що розвиваються, в 2006 році втратили від 850 мільйонів до одного мільярда доларів, причому ці збитки росли на 18 % на рік [21]. Порівнявши ці цифри з сумою 100 мільярдів доларів – такий загальний обсяг допомоги, яка надається країнам, що розвиваються – стає ясно, чому допомога, що надається Африці, не приносить результатів. Сьогодні ми розуміємо, що аналогово-подібна ситуація з допомогою та кредитами МВФ і для економіки України, що знаходиться у перед дефолтної стані.

Висновки з проведеного дослідження. Міжнародний офшорний бізнес сьогодні вже сформувався як самоорганізована та самовідтворювана система, що

має глобальні механізми залучення в простір своєї системи фінансових ресурсів. Міжнародний офшорний бізнес перетворився в глобальну систему, зокрема завдяки використанню останніх технологічних досягнень інформаційної епохи. Збалансувати негативний вплив для національних економік глобальної офшорної системи можна застосовуючи найновіші технологічні рішення, системи інформаційної безпеки, інформаційно-фінансового та фіскального регулювання.

На сучасному етапі розвитку світової економіки вже не можна говорити про результативність спроб обмежити масштаб офшорної системи, а необхідно говорити про формування інструментів нового рівня контролю над офшорами. Як зі сторони національних урядів та національних законодавчих систем, так зі сторони міжнародного права. Рівень контролю відповідає технологічним можливостям інформаційного суспільства та цивілізаційним цінностям інформаційного суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вергун В.А. Іноземні інвестиції: офшорні зони та їх інституції в міжнародному бізнесі: навчальний посібник / В.А. Вергун, О.І. Ступницький. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – 415 с.
2. Ronen Palan, Richard Murphy, Christian Chavagneux. Tax Havens: How Globalisation Really Works. Cornell University. – 2010. – P. 51.
3. Philip R. Lane, Gian Maria Milesi-Ferretti. The History of Tax Havens: Cross-Border Investment in Small International Financial Centers // IMF Working Paper, WP/10/38, Feb., 2010.
4. Апель А. Обналичивание и офшорный бизнес в схемах / А.Апель, В.Гунько, И.Соколов. – СПб.: Питер бук, 2009. – 176 с.
5. Климовец О.В. Международный офшорный бизнес / О.В. Климовец. – Ростов/Д.: Феникс, 2008. – 216 с.
6. Ерицян А.В. Использование офшоров в налоговом планировании / А.В.Ерицян, Р.Г.Азарян. – М.: 2009. – 211 с.
7. Кабир Л. Организация офшорного бизнеса / Л. Кабир. – М.: Финансы и статистика, 2009 – 144 с.
8. Шэксон Н. Люди, обокравшие мир. Правда и вымысел о современных офшорных зонах / Шэксон Николас; [пер. с англ. А. А. Калинина]: Эксмо; Москва; 2012. – 281 с.
9. Королев М.В. Офшорные фирмы / М.В. Королев. – М.: Кукша, 2008. – 38 с.
10. Oliver Arlow, Kim Jong-il. Keeps \$4bn «Emergency Fund» in European Banks // Daily Telegraph, 2010, 14 March.
11. Jesse Drucker. U.S. Companies Dodge \$60 Billion in Taxes with Global Odyssey // Bloomberg, 2010, 13 May.
12. Cain P. J., Hopkins A. G. British Imperialism, 1688–1914. Longman Group United Kingdom, 1993.
13. Ronen Palan, Richard Murphy, Christian Chavagneux. Tax Havens: How globalizations really works? Ithaca: Cornell University Press, 2010. – P. 51.
14. Michael Foot. Final report of the independent Review of British offshore financial centres. HM Treasury, 2009, October.
15. Корнеева Е. Офшорный мир: взгляд изнутри / Е. Корнеева. – М.: Экономика, 2008. – 317 с.
16. Britain Imposes Direct Rule on Turks and Caicos // Associated Press, 2009, August 14.
17. Сайт Арендства Offshore Outlook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.offshore-outlook.com>.
18. Users of «Tax Havens» Abroad Batten Down for Political Gale // New York Times, 1961, February 26.
19. Tax Justice Network «Індекс фінансової секретності» (Financial Secrecy Index) за 2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.taxjustice.net/>.
20. Дані з журналу The Economist [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/>.
21. Dev Kar, Devon Cartwright Smith. Illicit Financial Flows from Developing Countries 2002–2006. Washington: Global Financial Integrity, 2012.